

RECENSIES

MENSELIJKE BETREKKINGEN

Bernard Delfgaauw, *Filosofie van de menselijke betrekkingen*. Weesp. Het Wereldvenster, 1986, 143 blz., 790 Bfr., 39, 90 Hfl., ISBN 90 293 0637 8

Dit is het tweede boek uit Delfgaauws groots opgezette 'Filosofie van de grammatica', een cyclus waarin op eenvoudige en toegankelijke wijze wordt gefilosofeerd over verborgen boodschappen in de structuur van onze taal. Het is het boek van 'de voornaamwoorden' waarin, na een inleiding over de oorsprong van de wijsbegeerte en haar verhouding tot de wetenschap, een eerste hoofdstuk het enkelvoud (Ik, Jij, Hij/Zij) behandelt en een tweede is gewijd aan de problemen van het menselijk meervoud.

Onder de titel 'Ik-Mij' wordt op een heldere en interessante wijze het probleem van de persoonsidentiteit en het zelfbewustzijn gesteld, waarbij naast de grote klassiekers van empirisme, idealisme en materialisme ook de meer actuele thematiek van 'het dubbele Ik', 'vervreemding' en 'zelfdoding' wordt aangesneden. Het voornaamwoord 'Jij' opent de wereld tot de interpersonale verhouding van sympathie of antipathie, vriendschap of vijandschap - een wereld waarin ook de menselijke ethiek haar ankers slaat. De 'derde persoon' is de persoon van het meer verwijderde, geobjectiveerde, waarvoor men zeer uiteenlopende vormen van belangstelling kan opbrengen. Delfgaauw analyseert hier onder meer, op een manier die hun onderlinge verbondenheid aantoont, de verering van hij-personen in de modaliteiten van fan, heilige of genie.

In het hoofdstuk over het meervoud wordt de menselijke collectiviteit behandeld, met haar belofte van verbondenheid, haar tendens tot ideologie en haar gevaren van vijanddenken en geweld. Delfgaauw's houding, in het bijzonder tegenover Auschwitz en Armageddon, is, zoniet die van een pessimist, dan toch die van een zeer bedachtzaam realist, die zeker niet de theorie van de natuurlijke goedheid van de mens zou willen verdedigen.

De toon van het boek is, nogmaals, helder en bevattelijk. De denktrant is die van een gezonde lekenfilosofie, maar de talrijke verwijzingen naar de Grote filosofen verraden de (niet-pedante) deskundigheid van de beroepsfilosoof.

Patricia DE MARTELAERE

* * *

HUMANISME

Humanisme vandaag. Berchem. Epo, 1987, 138 blz. ISBN 90 6445 734 4.

Weinig politieke commentatoren zijn er bij stil blijven staan hoe het mogelijk was, dat maandenlang aanslepende onderhandelingen van Jean-Luc Dehaene plots konden worden afgerond met een regeringsvorming met Wilfried Martens als premier. Was er immers

niet gezegd dat het wantrouwen tussen socialisten en christendemokraten (met dezelfde Martens als protagonist) alleen maar was toegenomen en dat de hardnekkige blunder van Gaston Geens, 'premier' van de Vlaamse regering, om regionaal toch maar met de liberalen sloop te gaan, het wantrouwen op de spits had gedreven? Na de herhaalde waarschuwingen van de socialist Karel Van Miert, dat men nationaal niet op zijn samenwerking hoefde te rekenen als de socialisten niet eerst ook regionaal bij het bestuur worden betrokken, kon de houding van Geens alleen nog als pure provocatie worden geïnterpreteerd. Wie niet voor vol wordt aangezien, kan achteraf nog moeilijk als partner fungeren.

Welnu, pas heel onlangs is bekend geworden hoe enkele, eerder gedurfd, uitspraken van Martens in verband met het abortusdebat, op heel korte termijn de stemming ten goede hebben doen keren. Hij had, naar het heet letterlijk, het volgende verklaard: "Ik ben katholiek, maar premier van een seculiere staat. Het komt mij niet toe mijn persoonlijke overtuigingen op te leggen aan mijn medeburgers, ik moet erover waken dat de wetgeving beantwoordt aan de reële toestand van de (...) maatschappij, opdat de wet geëerbiedigd en toegepast wordt. (...) Ik vind het legitiem dat de Kerk degenen die het geloof belijden, vraagt bepaalde geboden in acht te nemen. Maar het komt de civiele wetgeving niet toe die verboden, via strafrechterlijke sancties, aan het geheel van de samenleving op te leggen".

De nieuwsaarde van het meegedeelte ligt in de onwaarschijnlijkheden besloten. Allereerst is het zeldzaam als een gezagsdrager bij ons zegt dat hij katholiek is, niet zozeer uit takt tegenover de andersdenkenden, maar wel omdat tot bewijs van het tegendeel in België iedereen voor onschuldig, dus katholiek, wordt aangezien. Bovendien valt de afwezigheid op van elk proselitisme, de mogelijk andersdenkende gesprekspartner wordt in zijn mening gerespecteerd, er wordt dan toch voor het bestuur van het land uitgegaan van een zekere gelijkwaardigheid van de verschillende levensbeschouwingen. Ten slotte valt op dat dergelijke niet-corrumpbaarheid een ongebruikelijke morele en politieke moed veronderstelt: zo'n stellingname kon wel eens in het verkeerde keelgat schieten bij verontruste (...) (comités van die strekking kunnen ad hoc worden opgericht) en zou uiteindelijk zelfs een gevestigde politieke carrière wel eens in gevaar kunnen brengen. Als men dit goed overdenkt, zou men bijna gaan twifelen aan het waarheidsgehalte van dit nieuwsbericht. Ten onrechte. Want de bewuste woorden zijn inderdaad uitgesproken geworden. Al is het dan wel door een andere katholieke gezagsdrager dan Martens, al is het niet in het Nederlands, al is het niet in België.*

De akelige trekjes van dit Vlaamse catholicisme-met-plaatselijk-monopolie alleen al, verlenen een blijvende actualiteitswaarde aan werkjes zoals *Humanisme Vandaag* van het Humanistisch Verbond. Dit collectieve werkje geeft een overzicht van wat bij Vlaamse humanisten sedert de herwerking van de beginselverklaring in 1985 leeft. Het werkje is in een heldere taal geschreven, in beknopte hoofdstukjes en paragrafen ingedeeld en voorzien van inhoudslijst en trefwoordenregister.

Ik denk niet, dat het veel zin heeft hier verder uitvoerig op de inhoud in te gaan, men schaffe het werk aan en pluis het uit. Want het belang ervan spruit zeker niet alleen voort uit de dialectische tegenpool-positie. Interessant is het bijvoorbeeld, dat het ondognatische onderzoek in de loop der jaren tot gevolg heeft gehad dat en hier en daar zelfs gesleuteld werd aan de basisprincipes.

Het vroegere strengere antropocentrisme wordt nu behoorlijk afgezwakt: de mens is

nog wel zijn eigen zingever (p. 15 en 69), maar "ingebed in de natuur" (pp. 28 en 29).

Vrij onderzoek leidt tot een grote mate van betrouwbaarheid, maar verschaft geen absolute waarheid (p. 14) en analoog op andere plaatsen: het al te stroeve positivisme heeft ook afgedaan. Door het werkje zelf te lezen treedt men in dialoog (cf. p. 13) met de humanisten die alleen de bedoeling hebben hun uitgangspunten duidelijk te formuleren, niet om deuren te sluiten of mensen te weren (ibid.). Een lofwaardig (en vooral: zeldzaam) initiatief in deze samenleving.

Jan GERMIS

Noot

* Valéry Giscard d'Estaing in "Le pouvoir et la vie", zoals geciteerd door Mia Doornaert in De Standaard d.d. 9.3.88, mutatis mutandis door mij aangepast (J.G.).

* * *

HET FUNDAMENT VAN DE GROTE LITERATUUR

Northrop Frye, *De Grote Code. De Bijbel in de Literatuur*. Nijmegen. SUN, 1986, 351 blz., 890 Bfr., ISBN 90 6168 249 5.

Dit is een heel goed boek, geschreven door een bijzonder erudiet auteur. In de literatuurstudie is Northrop Frye geen onbekende: een uitstekend professor, belezen, didactisch en ruime culturele achtergrond, zin voor traditie en de produktieve auteur van talrijke artikelen, essays, boeken. Eén boek mag men hierbij zeker niet vergeten, *Anatomy of Criticism* (Princeton. Princeton University Press, 1957), een werk dat systematische theorie levert met betrekking tot de vormen, de symbolen, de mythen en de genres. Het is er hem om te doen de 'orde van de woorden' in de literatuur te achterhalen, niet in één of andere deconstructie; geen analyse aan de hand van een semiotische rationaliteit, maar een achterhalen in het vlak van het narratieve begrijpen. In de beschrijving van de paradigma's van de literatuur sluit hij zich niet op in een atemporaliteit of in een al te strenge chronologische historiciteit; hij werkt veeleer transhistorisch, in de zin dat hij de geschiedenis doorloopt in een cumulatieve en niet in een additieve zin, zoals Paul Ricoeur ergens over hem schrijft.

De Grote Code is nu een schitterende toepassing van de genoemde anatomie van de literatuurkritiek. Opnieuw ontmoeten we hier de systematicus, die toch niet het slachtoffer van een systeemdwang is. De paradigma's of zelfs de grondvormen, die de *humus* van de literatuur vormen, en die de literaire criticus moet kennen, laten veel ruimte voor invulling en vrijheid over. Hij wil eigenlijk niets meer (en ook niets minder) bieden dan het zo fundamentele inzicht dat de bijbel het onderliggende paradigma of het voedzame structurele model is voor de Westerse literaire (en niet uitsluitend literaire) verbeelding. Niets nieuws, kan men zo zeggen. Alleen vergeet men in bepaalde kritische benaderingen de werkzaamheid